

„Különben nem szakadt meg, mert keresi”

ZÁVADA PÉTER: AHOL MEGSZAKAD

Závada Péter mellett, hogy kamaszkorától fogva Újonc néven az underground rap, illetve slam poetry csapat, az Akkezdet Phiai formáció tagja, Süveg Márkkal, azaz Saiiddal, 2009 óta közöl verseket folyóiratokban, irodalmi pályájának első mérföldköve a 2012 áprilisában megjelent verseskönyve, az *Ahol megszakad*.

A kortárs poétikai programok napjainkban egyre népszerűbb hulláma a *slam poetry*. A műfaj számol a posztmodern igényekkel, amikor az előre megírt vagy szabadstílusban prezentált szövegek keretétől szórakoztató, karnevalisztikus, az (audio-vizuális) élményt középpontba állító kontextust választ, s teszi ezt úgy, hogy nem célja átvenni a klasszikus irodalmi hagyományok, tendenciák helyét, pusztán a lírai műfajokat, formákat, valamint a versek közegét újítja meg, rögzült kontúrokat satíroz, népszerűsít, alkalmazkodva a megváltozott körülményekhez. A slam poetry közönségorientált műfaj, amely párhuzamba állítható a stand up comedyvel is, performansz jellegénél fogva. A slammerek játszanak a színpadon, s az előadásoknak nyilvánvalóan erős nonverbális meghatározottságuk van, mégis a szöveg az, melyre a közönség reagál, az előadásmódnak csupán a hangulatteremtésben van jelentékeny szerepe, s a slammer egyéni stílusának egyik fontos markere. A műfaj a líra egyik új útja, mely segít, hogy a magaskultúra ne csak *kevesek ügye* legyen. Nagyvonalú és egyben téves lenne azonban a slam poetryt a mai kor költészetének nevezni, ugyanakkor a műfaj teljes figyelmen kívül hagyása – mely viszonyulás háttérben általában az áll, hogy a slam poetry nem az elitirodalom mélyrétegeiből tört fel, s lett népszerű, hanem főként az underground hip-hop szubkultúra úgynevezett *open mic* versenyeihez áll közel, s a szórakozást/szórakoztatást helyezte középpontba – szintén egyirányú befogadói perspektívát, kritikai nézőpontot mutat.

Az Akkezdet Phiai vagy a slam poetry zenei alappal kísért ritmikus nyelvjátkaiban hol óvatos, hol vakmerő kulturális allúziókat tapasztalunk, melyekkel a rapfogyasztó olykor nem tud mit kezdeni. A misszió, az olvasásra ösztönzés, akkor sikeres, ha az „idegen” betétek implikálta kételyt eloszlatván a befogadó könyvhöz nyúl, vagy a világhálón kutatja fel a zavarkeltő epizódot. Nehéz lenne ugyanakkor meghatározni, hogy ez a folyamat mennyire tekinthető általános tendenciának, s mennyire csak a műfaj elhivatott képviselőinek víziója. Az azonban bizonyos, hogy a slammerek (dal)szövegei jelentékeny hatással vannak a kortárs irodalom alakulására.

Kérdésként vetődhet fel, miért emlegeti elutasító jelleggel a kritika, hogy az Akkezdet Phiai sikere pozitív hatással van az *Ahol megszakad* eladási mutatóira (Toroczky András: *Jó sorok, rossz sorok. Závada Péter: Ahol megszakad*, <http://www.kortaronline.hu/2012/05/jo-sorok-rossz-sorok/10210>). Kétségtelen, hogy a mintegy egy évtizede formálódó zenei pálya sikeressége is hozzájárul ahhoz, hogy sokakhoz eljuthatnak a Závada-versek, s érdeklődést mutatnak a verseskötet iránt. A könyvet ért kifogások visszatérő eleme továbbá a kamaszos spleen, de az

olykor könnyed, szlenges, spontán, laza nyelvi regiszter is bántja a bíráló szemeket. A költő-slammer kamaszkorát az underground hip-hop szférában, s az édesapja, Závada Pál körüli irodalmi közegben töltötte, amelyek természetesen meghatározó élményeket jelentettek az „újonc” poétának, s eme köztesség fellelhető a kötetében is. Závada eljuttat az olvasóközönséghez egy hibrid hangnemű alanyi lírát, amely által az Akkezdet Phiai textusain „nevelkedett” generációt is képes a szépirodalom felé terelni. Jogosnak vélhetjük azokat a bíráló felvetéseket, melyek az irodamiaskodó, modoros pózolásra térnek ki. Ezek tetten érhetőek többek közt a *Szinopszis* című szövegben: „a polcon Rilke dől egy Proust kötetnek – eltűnt időkben mennyi révület!”, vagy az *Egyszer betört* hatásadásnak tűnő halál-víziójában: „Úgy mondtam ki a halált, mintha várnám.” Az élményközlés és az olykor keresettnek ható kifejezések közt bolyongó, így olykor pózoló modor váltakozása is az új szépirodalmi közegbe kerülés kételyeinek, újszerűségének hozományaként aposztrofálható. Závada Péter kötete olyan konvencionális témakörökkel dolgozik, mint a haza, a család, a szerelem, de saját kételyeit, benyomásait, istenkeresését és halálnarratíváját is megismerteti. Lírájának fő motívumhálója egy sajátos természetélményből bontakozik ki. „Az irodalmi hagyomány szempontjából a tájköltészetnek egy minőségi, mai változatát olvashatjuk. A régi természeti képektől a baudelaire-i meghatározáson át (a nagyváros a modern ember tája) az ezredforduló utáni metropolisig – a szerző termékenyen tudta megújítani és továbbvinni ezt a lírai tradíciót.” (Payer Imre: *Érzelmes városlakó*, Élet és Irodalom, 2012/41.) Költészetének alapesszenciái az aprólékosan, olykor érezhetően fáradtságos munkával kimunkált versnyelv és formaösszhang, a finoman lüktető jambikus rímjátékok szonanciája, az érzékletes képek melankolikus hangulata, az érzékeny köznapiság jóleső banalitása. A kötet szövegei – melyeket Simon Márton, szintén költő-slammer gondozott – négy ciklusba rendeződnek. A ciklusokat a négyfelé szaggatott *Csak addig* című szövegek zárják, melyek hosszas kitérőkkel, közbevetésekkel nyújtott, fanyar hangulatú vallomások, egyetlenegy versmondatra sűrítve. A kötet visszatérő képe az ablak-metafora, s az ablakból való szemlélődés aktusa is rendre előkerül a könyvben. Az ablakból kitekintve érzelmi-hangulati benyomások érik az *én*, miközben külső környezetének megismerése zajlik.

Az első ciklus könnyed, közönségesebb, köznapibb hangulatával mintegy bevezet a kötetbe. A nyitó *Boldog óra* az Akkezdet Phiai második lemezén, a *Kottazűrön* (2010) *Skit érdekel* címmel szerepel. A cím, s főleg az alatta szereplő „16h-20h-ig korszó Soproni 190 HUF” megjegyzés az éttermek, bárók *happy hour* kedvezményére alludálnak, így ironizálják a szöveget. A várakozás melankóliája hatja át a nyitóverset, miközben érzékletes képekkel a nyári kert idillje rögzül. („A fény kisujjni, tört fehér / sugár a kerti asztalon.”, „A Nap korongja fölragyog: / ezernyi égi vaskohász / locsolja szét a sörhobot.”) A várakozás nem hozza el az édesanyával találkozás „boldog óráját”, s eme hangulatívából a halál víziója lebeg a vers utolsó sorában („élek, s ez nem az én hibám. / Ígérem, orvosolva lesz.”). A ciklus egyik markáns darabja az *Átmeneti rendek*, mely az *én* tavaszhoz kötött tájélményét rögzíti. A folyamatos körforgásban a kezdeti tavaszi derű csak átmeneti, múlandó, mint egy anticiklon. Az *én* a természet újraéledésének érzékletesebbé tételéhez mitológiai-teológiai párhuzamokat von („most a Nap egy álhalál után majd

föltámad, mint Ámon-ré vagy Krisztus”). Ezután szakadás áll be, s banális aktusok rögzülnek: kiéő villanykörte, közértbe menő *te*. Ezek is *átmeneti rendek*, ahogyan a *te* is csupán hamarszáradó tócsa, illékony pára, felhő, földre hulló zápor. Az első szakasz változatos tematikájának feszített tempójú, szorongó szerelmes együttlétről valló darabja a *Bontás*. A dinamikus, közvetlen dikciót a hétköznapi állítások teszik még életszerűbbé: „TV szól a szobából.”, „Nézem a függöny bojtját.”, „Már nyitva van az ablak.” A szöveg a párkapcsolati nehézségekhez kapcsolódik, kiábrándultságot sugall („Ma mégse megy. Lemászol.”, Nem passzolunk lélekben.”, „Együtt szorongunk halkan.”), miközben érezzük a problémák elbeszélhetőségének gátjait, az elfojtás szülte lelkiállapotot is, melyek a rövidmondatos, zavart, ide-odakapó vonalvezetésben érhetőek leginkább tetten. A családi szál emeli be az első ciklusba a titkokat rejtő, tragikumot hordozó, megemlékező sóhaj, a *Résistance naïve*. A szöveg egy történetet bontakoztat ki a költő apai nagyapjának a második világháborúban betöltött szerepéről, amikor is az kézbesítőként dolgozott. A lírikus tolla itt megered: nincs töredezettség, nincsenek rövid mondatok; rímtelen prózasoraiból kihagyja az érzelgősséget, a tényekre szorítkozik, emlékei közt kutat. Eleven elbeszélése által mintegy megjelenik előttünk a keserű múlt. („A családokat / az evangélikus templom melletti utcában, / egy fehérre meszelt sarokházban / és a hozzáragasztott raktárépületben zsúfolták össze. A házak fölülről nézve / mint a négyrét hajtogatott papírcetlik.”) Az első ciklusban kap helyet a formával játszani próbáló, a megszokott olvasói pozíciót leigázó szöveg, a *Varrás mentén*. Egyetlen mondat ismétlődik ebben, szavait pedig elválasztva kapjuk: „Asz-falt-var-ró-gép-szag-gat-ta-fe-hér-öl-té-sek-az-or-szá-gút-szurok-ka-bát-ján...” A szavakon végzett műveletek eredményeképpen a szöveg vizualizálódik, s mintegy látjuk, ahogyan azokat egymásba fűzi, azaz összevarrja a költő. A „országút” mint az utazás szimbóluma, élet-metaforaként artikulálódik a műben, a „fehér öltések” pedig egyszerre jelzik a folytonosságot és a szaggatottságot: az egyéni, családi vagy kollektív trauma teszi szaggatottá az utat, de ahol megszakad, ott mégis szükségszerűen folytatódnia kell.

A felvezető első ciklust egymással dialogizáló, személyes élményközlések, mozaikként ciklusba olvadó nyolcsoros szövegek követik. A második ciklusban kap helyet két eltérő perspektívából kibomló istenélmény. A *Jákob Pestszentlőrincen* című versben a transzcendenst antropomorfizálja a lírai én („Csak néz merőn, nem ismer rám az Isten”, „Sapkája miatt sejttem, Ó lehet.”), miközben számot vet sorsával („Nem jobb nekem, mint bárhol máshol, itt sem. / Mivé akartam, nem lehettem azzá.”). A *Jövőre harmincban* mindezek ellenkezője történik: a költő objektívizál, röntgengépként aposztrofálja istenét, mely képes átvilágítani, belátni testét („Vesémbe látsz, Istenem, mint a röntgen. / Viharlámpásod csontig átvilágít.”), mialatt az elmúlás nyugtalansága rögzül („Jövőre harminc – szívem visszadöbben. / Ellátni innét már a másvilágig.”), de az én mégis az életet választja („defibrillálj, ma még ne mondj le rólam!”).

A személyes istenkeresés opusai mellett a második ciklusban Závada naturalisztikus „montázsai” jelentkeznek, melyek erőteljesen kötődnek az évszakokhoz. A természet változásait mintegy belefényképezi verseibe. Ilyen hangsúlyos vizualitással indít az *Indián nyár* is („Mint napsütötte reklám-indián, / rézbarna most az

árnyas Orczy-tér.”), s a képiség a szöveg további részében is domináns marad: a szeptemberi táj színeit szokatlan, markáns metaforikával festi fel („A szeptemberre külön színvilág van: / összekutyulva barna és fehér, / rumoskóla egy részeg indiánban.”). A második ciklus nagy ívű verse, melyben a szerző ezúttal nem a természet folyton alakuló tendenciáit, hanem a nagyvárosi teret kémleli, a *Pesti sampon*. A szöveg a szerző Budapest-élményéhez kötődik, továbbá Babits Mihály *Messzemesse* versének átírata, így a lírai hagyomány megidézése. A versszakok első szavai egy-egy budapesti utcát vagy teret neveznek meg az ismert *Taft*-reklámra alludálva, így válik világossá, hogy az én éppen hol jár képzeletbeli körútján. A versszakok egymást követő filmkockaként engednek betekintést a szerző Budapest-jébe: látjuk az Oktogon felhők szürte fényét, halljuk a Blahán vonító mínuszokat, érezzük a lágy szellőt a Barosson. Hatásos képekkel felépített tájleírás ez, melybe beleíródik a szerző ambivalens viszonya a városhoz. Ez a vers záróstrófájában a legszemléletesebb: „Úgy vonz a beton, szinte fáj. [...] Inkább otthon, de nem haza.”

A harmadik ciklus központi vonulatához a családi témájú opusok tartoznak. Az én emlékezik, identitását keresi, s közben – mint eddig mindig – környezetét szemléli (*Ajánló vízhez, Tőlünk jobbra, Hiánydramaturgia, Klauzália*). Ebben a hangulatban írja a kötet gerincét adó *Valami fényes* című szöveget is, mely egy megrázó halálnarratívába enged mélyebb betekintést. A versben egy családtörténet bomlik ki, az én zsidó gyökereire emlékezik. A szöveg legmarkánsabb képe a szappanmetafora („Danzigban megfőtt a pipereszappan, / a lélek rózsaszín gőzként szállt föl...”, „Nagyapa próbálkozott – mintha ujjat / szappannal a jegygyűrűből –, hiába.”), s az Arthur-mondakörből ismert kőbe állított kard-motívum. („Mondták: beleszorult valami fényes, / mint az a híres kard abba a kőbe. [...] A család felszólító módja volt az. / Te kellettél, a lánya, hogy kirántsza.”) A kötet családi tematikájának része a *Mese* című, mindössze ötsoros szöveg, mely az elmaradt gyermekkori boldogságot kéri számon: „Óvodás koromban / anyám játékboltban / dolgozott. Boldog / gyerekeknek kellett volna / lennem.” A harmadik ciklus foglalja magába a kötet címadó versét. Az *Abol megszakad* című szövegben az én önmaga megismerésének folyamatából indul ki, önnön határait kutatja, az idő múlásán töpreng, miközben emlékei közt kutat: „Belőled magamba áthallani / egy s mást – pár ködös képem, másom nincsen. / Kopottas portré, lámpa – asztali –, / köldökszínőr – nincs hová kifeszítsem.” Egy gyász munkakísérlet íródik a szövegbe („Anyajeggyel az életvonalon / ingázni, leszállni tragédiáknál. / Ahol megszakad, filccel folytatom: / megrajzolom a bőr drapériáját.”), a *bús-vér valóság* megsemmisül, megfoghatatlan, keserű emlékké változik.

A negyedik ciklus a szonettformát használja. A változatos tematika itt is jelen van: ismét témát ad a szerelem, a párkapcsolati problémák okozta lelki szorongások, kételyek (*Áspis, Szinopszis*), de olyan már-már negédes finomkodások is fellelhetők, mint a *Nugát* (melyet a szerző felrappelt a már említett *Kottazűr* albumra is), vagy a *Piknikmedve*. Az évszakokhoz kötött élményközlések egyik jellegzetes darabja a *Szellemtelep*, mely az újpesti lakótelep fantázianevét emeli be, s szokatlanul bizarr módon személyesíti meg az őszt („Beállt az ősz, mint egy heroinista.”) A nagyvárosi atmoszférát hozza a kötetbe a *Nuit parisienne* című szöveg. A lírai én

különös viszonyban áll a terekkel. Verseiben éppoly eredetien képes saját élményein keresztül megjeleníteni az intim szobabelsőt, mint a budapesti utca forgatagát, vagy a párizsi éjszaka miliőjét, miközben belső, lelki terébe is betekintést enged. A különböző szituációkban nemcsak környezetét, hanem önmagát is szemléli. Így tesz a *Nuit parisienne*-ben is: „December lett, s a cigiről leszoktam. / Le? Még mit nem. A színdohányra át. / Párizs volt, kétezer-tíz, főszezonban.” A könyv záró verse – a *Konkáv* – talán a legmegkapóbb passzus a kötetben. Szuggesztív, leleményes, s póztalan képi világgal bír. A szövegben az álomszerűség kap helyet: többször megemlítődik az *alvás*, illetve az *álom*, ugyanakkor a szöveg szervezőereje is valamiféle kaotikus álomrend, melyben az álomképek feszített egymásutánisága jellemző. Az én álom és valóság tengelypontján áll, miközben erős önreflexív benyomások érik: Azt álmodom, / hogy ok és okozat vagyok egyben, önmagára / utaló félmondat, pihenő anafora, saját / rebbenésétől megriadó madár, főszeletelt kés.” A szöveget a jellegzetesen egyedi hasonlatok teszik különösen határossá: „a szoba tompán / morajlik: mint mikor valaki tele szájjal beszél”, „megdermed a főterek zaja, mint mikor / beleüvöltenek egy hűtőszekrénybe”, „Éjjelente keresztbe fordulok a matracon, / mint az óra lapján a nagymutató.”

„Különben nem szakadt meg, mert keresi.” – írta Darvasi László a könyv hátoldalára. A fiatal slammer első kötetével a szépirodalom útjára tért, de még saját ösvényét keresi. A könyv több jellegtelen próbálkozásnál, de kevesebb egy egységes és sajátos lírai produktumnál. Az *Abol megszakad* versei ugyanakkor azt bizonyítják, hogy van mit várnunk a jövőben e költői törekvéstől. (*Libri*)

ZAHORJÁN IVETT

„hang a hályog túloldalán”

ÁFRA JÁNOS: GLAUKÓMA

Áfra János első kötetének középpontjában az érzékelés kérdése áll, az érzékek nyelvének kutatása pedig a manapság reneszánszát élő testábrázoláshoz, testköltészethez kapcsolja a *Glaukóma* poétikáját. Az érzékelés folyamatára koncentráló líra Áfránál nem eredményez sem vallomásos költészetet, sem elvont, tárgyias versbeszédet. A beszélő csupán alanya, de nem elsődleges tárgya a verseknek, így az érzéki költészet sem jelenhet meg közvetlenül. Az érzékelés aktusa megkettőződik; az ábrázolt szubjekum töredékeken átívelő életének meghatározó élményei, azok megélésének módja, illetve az ezt közvetítő beszélő érzékelése keveredik egymással. A ciklusokon kívül álló nyitó vers, *Az elsők* a látás egységességének felszámolódását emeli témává, az egy, a mindent látó szem helyett a két szem bizonytalansága, megosztottsága a könyv elbeszélői helyzetét is találóan fejezi ki: „a két szem a végső elszáradásig / egymás számára nincsen”.